

# Urbs<sup>1</sup>, Megalopolis<sup>2</sup>, Metropolis<sup>3</sup> - İstanbul

Aysegül İZER\*

## Özet

Kentler kendilerine özgü yapılarıyla kimlik kazanırlar; bir kent 'coğrafi konumu, toplumsal yapısı, sahip olduğu doğal ve kültürel kaynakları, tarihi değerleri, kültürel faaliyetleri, eğitim kurumları' gibi pek çok unsurla değerlendirilir. Büyük kentlerde bulunan üniversiteler, yaptıkları etkinlikler, açtıkları sergiler, sempozyumlar ve kültürel faaliyetlerle kentin entelektüel yaşamına ve içinde buldukları kentin gelişimine çok değerli katkılar sağlarlar.

Türkiye'nin, hatta dünyanın en uzun soluklu grafik tasarım etkinliklerinden, "Grafist" kısa adıyla anılan "İstanbul Uluslararası Grafik Tasarım Günleri, İstanbul'un tasarım dünyasına etki eden önemli etkinliklerden biridir. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi-Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Tasarım Bölümü, 1997 yılından beri aralıksız olarak düzenlediği Grafist kapsamında 72 sergi açtı. Bunlardan bir tanesi de tasarımcının duyumsadığı anlamıyla İstanbul kentiydi. Görebildikleri, yaşayabildikleri, okudukları İstanbul'u varsa geçmiş deneyimleri ile harmanlayıp, duyumsadıkları İstanbul için afiş tasarladılar.

İstanbul gibi tarihi geçmişi olan bir kentte, alan, mekân ve barındırdığı dinamik ilişkilerin iyi irdelenerek "hemen oracıkta çözüm bulmak" yerine, çevre ve grafik tasarım ilişkileri kapsamında, bütünsel olarak ele alınarak, yeniden tanımlanmasına acilen ihtiyaç vardır.

**Anahtar Kelimeler:** Kent, megapol, metropol, ekümenopolis, şehir planlama, grafik tasarım

## Urbs, Megalopolis, Metropolis - İstanbul

### Abstract

Each city has its own separate identity. The identity of a city largely depends on the identity of its citizens, geographic location, social structure, natural and cultural resources, and historic values. There are many factors that help to shape a city's identity, but the most important factors are the city's history, universities, events, exhibitions, seminars and cultural activities that help to improve development of intellectual life of their city.

One of the longest standing graphic design events in Turkey and in the world is "İstanbul International Graphic Design Week" a.k.a. Grafist. MSGSU, Department of Graphic Design, organized Grafist, since 1997 and opened more than 72 exhibitions consecutively. One of them was "İstanbul As Felt By" exhibition. The subject of this project was the city of İstanbul herself, besides the usually known city, beyond the ordinary descriptions, as the designer feels her.

Without historic and environmental preservation efforts, İstanbul would have lost touch with its own image. İstanbul urgently must become an issue as a holistic considering in the context of the urban and graphic design collaboration instead of instant, ad hoc solutions.

**Key Words:** City, megapol, metropol, ecumenopolis, urban planning, graphic design

<sup>1</sup> Lat. şehir, özellikle Roma Şehri. Urban, Urbis, Suburb gibi kelimeler buradan gelir.

<sup>2</sup> Çok büyük kent yerleşmesi ya da büyük komşu kentler bütünü.

<sup>3</sup> Metropol kelimesi, Yunanca meter (anne, ana) ve polis (şehir, kent) kelimelerinin birleşiminden oluşan meteropolis kelimesinin kısaltılması ile oluşmuştur ve anakent anlamına gelir.

\* Prof., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarım Bölümü, izer.aysegul@gmail.com



Görünmez Kentler, İtalyan yazar Calvino'nun en önemli kitaplarından biridir; kendisi kitap hakkında şöyle demiştir: "İçinde en çok şeyi söylemiş olduğuma inandığım kitabım Görünmez Kentler'dir; çünkü Görünmez Kentler'de bütün düşüncelerimi, deneyimlerimi, ve varsayımlarımı bir tek simge üzerinde yoğunlaştırabilirdim. 'Bu simge kent'tir."

Kent simgesi Italo Calvino'ya ne ifade ediyor, diye sorarsak, yanıtı yine ondan alabiliriz:

"Onları kent olarak yaşamının gittikçe zorlaştığı şu günlerde, kentlere, son bir aşk şiiri gibi bir şey yazdığımı düşünüyorum. Belki de kent yaşamının kriz noktasına yaklaşmaktayız ve Görünmez Kentler, yaşanmaz hale gelen kentlerin kalbinden doğan bir rüya. Metropollerin tamamını bloke ederek zincirleme zararlar doğurabilecek büyük teknolojik sistemlerin çekiciliğinden konuşulduğu kadar, doğal ortamın yıkımından da aynı süreklilikte konuşuluyor. Çok büyük kentlerin yaşadığı kriz doğanın ya-şadığı krizin diğer yüzüdür. 'Megapol'lerin imgesi, dünyayı kaplayan tek, sürekli kent benim kitabıma da hükmediyor."

"Ben de diğer bütün kentleri kendisinden çıkarabileceğim bir model-kent düşündüm, dedi Marco Polo. Sadece ayrıklardan, yasaklardan, zıtlık, tutarsızlık ve saçmalardan oluşan bir kent."

"Kentlerle ilişkimiz rüyalarla olduğu gibidir: hayal edilebilen her şey aynı zamanda düşlenebilir, oysa en beklenmedik rüyalar bile bir arzuyu ya da arzunun tersi, bir korkuyu gizleyen resimli bir bilmecedir. Kentleri de rüyalar gibi arzular veya korkular kurar; söylediklerinin ana hattı gizli, kuralları saçma, verdiği umutlar aldattıcı, her şey, başka bir şeyi gizliyor olsa da."

"Kentler de düşüncenin ya da rastlantının eseri olduklarını sanırlar hep, ama ne biri, ne öteki ayakta tutmaya yeter onların sırlarını. Bir kentte hayran kaldığın şey onun yedi ya da yetmiş yedi harikası değil, senin ona sorduğun bir soruya verdiği yanıtı."<sup>4</sup>

Yeni arayışlar peşinde yollara düşmüş genç bir mimar adayı olarak Le Corbusier Viyana'dan doğuya, İstanbul'a uzanan bir yolculuğunda Konstantiniye'yi şöyle anlatıyor: -"Güzel manzaralı balkonumuzdan, Küçük Kabristan'daki servilerin üstünden Haliç gözükiyordu. İstanbul bütün bunların altında, ışığı sönmüş gökyüzüne büyük camilerin silüetini yansıtan geniş bir gölgenin çizgisini çekiyordu. Mehtapta (iki defa gördük mehtabı) uzaklarda göze çarpan deniz, tepelerin karanlık sırtı boyunca, damlacıkların oluşturduğu bir iplikle minareleri birbirine bağlar."<sup>5</sup>

"Bir şehir farklı tür insanlardan oluşur; benzer insanlar bir şehir meydana getiremezler." diyor Aristoteles... İstanbul, kesinlikle benzer insanların bir araya gelmediği bir şehir, hatta ucu bucağı olmayan bir "Profitopolis" yani doğal ve kültürel zenginliklerinin para kazanmak amacıyla yeniden şekillendirildiği bir şehir.

1967 yılında Yunanlı şehir plancısı Constantinos Doxiadis tarafından ortaya atılan Ekümenopolis tanımı ise, günümüzün kentleşme ve nüfus artışı hızları göz önüne alındığında, gelecekte dünyadaki bütün kentleşmiş alanların ve megapollerin kuşaklar halinde birbirleriyle birleşeceği ve tek bir şehir oluşturacağı fikrini temsil eden bir terimdir. Saraybosna İnsan Hakları Ödülü'ne layık görülen ve İmre Azem'in 2011 yılında gerçekleştirdiği ilk uzun metrajlı belgeseli olan Ekümenopolis - Ucu Olmayan Şehir filmi, seyircileri yıkık gecekondular mahallelerinden gökdelenlerin zirvesine, son yılların büyük projesi Marmaray'dan ihale aşamasındaki üçüncü köprü projesine kadar İstanbul'un yeni rant mekanlarını ve tüm bu senaryolar arasına sıkışan kent insanlarını beyazperdeye taşırken günümüz İstanbul'unu tanımlıyor...

Özellikle son yıllarda, mimari birçok disiplinle işbirliğine gitti; bu işbirliği sonucunda "imge oluşturma ve mekanı şekillendirme" ekonominin merkezi haline geldi. "Şirketler, hükümetler, sanat merkezleri, festivaller, endüstri ve tasarım merkezleri" konferanslara çağırılan "marka danışmanları ve Trendsetter" denen insanlardan aldıkları referanslar sonucunda iş dünyasının yatırımlarını inşaat sektörüne çekmeyi başardılar, bunun sonucunda da şehirler bir anlamda markalaştırmanın kurbanı oldular.

<sup>4</sup> Italo Calvino, "Görünmez Kentler."

<sup>5</sup> Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları "Şark Seyahati/İstanbul 1911, Le Corbusier" s. 61





Gürdal Duyar - "Güzel İstanbul"

Şehirlerin oluşum süreçlerinde, mimari ile birlikte düşünülen heykel sanatı da önemli bir rol oynamıştır. Her dönemin yaşama biçimine göre şekillenen şehirlerde, sanat da buna paralel bir gelişme göstermiş ya da erozyona uğramıştır. Bu gibi dönemlerde bir çok sanatçı eser üretmiş ya da birçok sanat eseri dönemin gazabına uğrayarak ortadan kaybolmuştur. Bunlardan birisi de Cumhuriyet'in 50. Yılı Kutlamaları erevesinde Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu ve İstanbul Belediyesi'nin ortak girişimiyle İstanbul'da kamusal alanlara yerleştirilmek üzere sipariş edilen Gürdal Duyar'ın "Güzel İstanbul" adındaki heykeldir; Karaköy'deki yerinden sklerek kaldırılmıştır; buna benzer örneklemler çoktur.

İstanbul'u markalaştırma çabasının son rneęi olarak Hollandalı rn tasarımcısı ve iç mimar Marcel Wanders'e sipariş edilen, Mecidiyeköy'deki eski likör fabrikası arazisine yapılan ve



Marcel Wanders – Big Mask İstanbul

gelecek yıl açılacak olan ‘Wanders Quasar İstanbul’un lobisinde yer alacak olan “İstanbul’u anlatacak heykel” verilebilir.

Kentler kendilerine özgü yapılarıyla kimlik kazanırlar; bir kent coğrafi konumu, toplumsal yapısı, sahip olduğu doğal ve kültürel kaynakları, tarihi değerleri, kültürel faaliyetleri, eğitim kurumları’ gibi pekçok unsurla değerlendirilir. Büyük kentlerde bulunan üniversiteler, yaptıkları etkinlikler, açtıkları sergiler, sempozyumlar ve kültürel faaliyetlerle kentin entelektüel yaşamına ve içinde buldukları kentin gelişimine çok değerli katkılar sağlarlar.

Türkiye’nin, hatta dünyanın en uzun soluklu grafik tasarım etkinliklerinden, “Grafist” kısa adıyla anılan “İstanbul Uluslararası Grafik Tasarım Günleri, İstanbul’un tasarım dünyasına etki eden önemli etkinliklerden biridir.

Bu etkinlik, Uluslararası Grafik Konseyi ICOGRADA’nın tanıdığı ve desteklediği bir organizasyondur; projeyi İstanbul’da başlatan Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Grafik Tasarım Bölümü, ‘Grafik’ ve ‘İstanbul’ sözcüklerinden yola çıkarak bu etkinliği “Grafist” olarak adlandırmıştır.

Grafist etkinliği, 1926 yılında kurulan ve 88 yıldır eğitim veren Grafik Tasarım Bölümü programında etkin bir yere sahiptir ve temel felsefesi, “uluslararası tasarım eğitimine ve tasarım kültürüne katkı” sağlamaktır.

Sergi, seminer ve atölye çalışmalarından oluşan Grafist, grafik tasarım öğrencilerinin yanı sıra, yerli ve yabancı profesyonellerin, genç tasarımcıların ve eğitimcilerin de, dünya grafik tasarımının yönelişleri konusunda bilgi edindiği bir referans olarak, on sekiz yıllık süreçte, Alman-



ya, Avusturya, Fransa, İngiltere, Belçika, Hollanda, Portekiz, İsviçre, Polonya, Çek Cumhuriyeti, ABD, Rusya, İran, Japonya, Kore, Avustralya, Kanada, İsrail, İtalya ve Yunanistan'dan uluslararası tasarım dünyasından tanınmış pek çok tasarımcıyı, İstanbul'da bir araya getirerek akademisyenler, profesyoneller ve tasarım öğrencileriyle buluşturmuştur.

MSGSÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Tasarım Bölümü, 1997 yılından beri aralıksız olarak düzenlediği Grafist: Uluslararası İstanbul Grafik Tasarım Günleri kapsamında 72 sergi açtı.

13. İstanbul Uluslararası Grafik Tasarım Günleri'nde "İstanbul as felt by... / ...'nın duygularındaki İstanbul" Uluslararası Afiş Sergisi'ni gerçekleştirdi.

Projenin konusu bilinenin dışında, sıradan tanımların ötesinde, tasarımcının duyumsadığı anlamıyla İstanbul kentiydi. Katılanların çoğunluğu İstanbul'u ilk kez Grafist için geldiklerinde görmüşlerdi. En fazla bir hafta süren, seminerler, workshoplar, ve sergi açılışlarının yoğun temposu arasında, kısacık zaman aralıklarına sığdırılmaya çalışılmış bir İstanbul deneyimi. Havaalanı, otel odası, atölyeler, konferans salonları, serge mekânları ve akşam yemeği lokantalarından geriye ne kaldıysa. Görebildikleri, yaşayabildikleri, okudukları İstanbul'u varsa geçmiş deneyimleri ile harmanlayıp, duyumsadıkları İstanbul için afiş tasarladılar.

Projeye Türkiye'den katılanlar için, doğal olarak İstanbul "tanıdık" bir kentti; doğdukları (bir bölümünün), yaşadıkları ve artık çalışmaktan başka hiçbir şeye vakit ayıramadıkları İstanbul.

İletişimin *sine qua non* ögesi, göndericiler ve alıcılar arasında gerçekleşen bilgi alışverişidir, bu sergide yer alan işler, onların duyumsadıkları ve ifade ettikleri İstanbul'a dair kişisel yaşantıların afişlere yansımış halidir.

Tasarım entelektüel bir süreçtir; yakın ve uzak gelecek hakkında düşünme gücü, görsel iletişim tasarımının vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu bağlamdan hareketle, 'Tasarım Kavramı'nın sürdürülebilir, entelektüel, nitelikli bir geleceğe nasıl katkıda bulunabileceğini irdelememiz gerekmektedir.



10/02/2014 İstanbul

Fotoğraf: Marcel Wanders, Kaynak: [http://www.stedelijk.nl/upload/persbeeld/marcelwanders/Quasar\\_Big\\_Mask\\_original.jpg](http://www.stedelijk.nl/upload/persbeeld/marcelwanders/Quasar_Big_Mask_original.jpg)

Hızlı bir dönüşümden geçen İstanbul, grafik tasarıma ve tasarımın günlük hayatla ilişkisine dair alternatif düşünceye hala çok uzak.

Grafik Tasarım Bölümü Öğretim Üyesi Bülent Erkmen ile mimar Aykut Köksal'ın ele aldıkları İstanbul'un cadde, sokak, kapı numaraları tabelaları yazı karakterinden başlayarak, bütünsel bir bilgilendirme çalışması bağlamında ele alınarak yenilendi; maalesef bunun dışında İstanbul'da iyi bir çalışma yapılmış değil. Dönüşümün yeni rotası Karaköy'de Fransız Geçidi Çıkmazı'nda olduğu gibi hâlâ otomatikçe bağlanmış pirinç tabela uygulamalarının var olması üzücü.

İstanbul gibi tarihi geçmişi olan bir kentte, alan, mekan ve barındırdığı dinamik ilişkilerin iyi irdelenerek "hemen oracıkta çözüm bulmak" yerine, çevre ve grafik tasarım ilişkileri kapsamında, bütünsel olarak ele alınarak, yeniden tanımlanmasına acilen ihtiyaç vardır.





